

Ivan GALJANIĆ

Puntari otjerali ardite iz Punta za Novu godinu 1921.

Priredila: Marija GALJANIĆ

UDK 82-94
Građa

I.

Prvi svjetski rat završen je u jesen 1918. godine pobjedom Saveznika. Austrija je kapitulirala 3. studenoga iste godine. Time se raspalo veliko “nepobjedivo carstvo” koje je pod svojom vlašću držalo mnoge narode. Na njegovim su ruševinama nastale nove države, pa tako i Država Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Jugoslavija.

Dana 3. studenoga 1918. konstituirano je Kotarsko narodno vijeće SHS za otok Krk. Predsjednik je postao Antun Andrijić iz Punta, zastupnik u Porečkom saboru, a tajnik Mate Polonijo iz Vrbnika, oba svećenici. U općinama su tada konstituirana Općinska narodna vijeća. U Puntu je predsjednik Narodnog vijeća postao Franjo Žic-Klačić.

Iako se našao ponetko tko je žalio za Austrijom, narod otoka Krka željno je očekivao pripajanje novoj državi, no nije se sve odvijalo onako kako je narod želio.

Na naš se otok 15. studenoga 1918. iskrcala talijanska vojska od 200 vojnika. Punat je okupirala jedna jedinica od 50 vojnika. Pokušaj da pri dolasku izvjesi svoju talijansku zastavu na općinsku zgradu narod je spriječio i izvjesio hrvatsku zastavu. Dakle, već pri prvom susretu s našim narodom okupator je naišao na otpor. Tek kad su 20. studenoga 1918. dobili pojačanje i u svim općinskim sjedištima postavili svoje garnizone, silom su skinuli hrvatske i izvjesili talijanske zastave. Narod otoka Krka nije se nikad pomirio s time.

Okupatoru je pružao otpor i nije ga priznao sve dok nije napustio naš otok, nažalost ne zauvijek.

Kad je talijanska vojska zauzela Punat, djeca su se na obali okupila oko tih vojnika čudno ih promatrajući i pitajući se otkuda i zašto su došli. Bili su oskudno odjeveni i drhtali su od zime jer je puhala bura. Iako su ti vojnici izgledali žalosno i bijedno, narod ih nije gledao sa samilošću. Dočekao ih je i pri svakom susretu gledao s prezirom kao nepoželjne došljake.

Daleko prije rata ideja o ujedinjenju Južnih Slavena u jednu državnu zajednicu i oslobođenja od austrougarskog jarma duboko je prodrla u svijest naših ljudi. Zato se nikako nisu mogli pomiriti s novim osvajačem protiv kojeg su se do jučer borili te su mnogi očevi, sinovi i braća ostavili svoje živote na talijanskom frontu. Da ne govorimo o onima koji su se vratili s frontova. Ovi, kao i ostali mladići, često su se s talijanskim vojnicima i fizički obračunavali. Gotovo da nije bilo nedjelje i blagdana da nije došlo do sukoba, i to usred dana na obali. Navečer su ih naši mladići sačekivali u mraku i natjerali ih natrag u vojarnu. Događalo se da su razoružali patrolu i isprebijali je.

Nama, djeci, ovi su događaji bili vrlo zanimljivi. Sve smo to pratili, prepričavali i divili se ovakvom držanju i hrabrosti starijih mještana. Pojedinci su u našim očima bili pravi junaci kojim smo se ponosili. Svi su ovi događaji na nas dječake snažno djelovali i raspirivali našu maštu. Misli smo - zašto se ne bismo i mi istaknuli i na neki način izrazili svoje raspoloženje prema neprijatelju. To smo i činili na nama svojstven način kad god nam se za to pružila prilika.

Ne znam kako smo došli na tu ideju. Nas nekolicina prijatelja (kumpanji) – Ivan Karabaić-Župić, Petar Žic-Osipić, Klemento Žic, Vinko Orlić-Vicencov, Petar Franolić, Galjanić Ivan i drugi – jedne smo se nedjelje okupili u maslinjaku u Pasjaku. Donijeli smo granja od jagorike (lovora) i drugog zelenila. Napravili smo vijenac i okitili ga hrvatskom trobojnicom. Tada smo se, noseći ispred sebe vijenac, uputili ulicama Punta vičući: “Viva Jugoslavija, abasso Italia!” Kako smo se kretali, povorka je postajala veća. Najgrlatiji smo bili kad smo prolazili pokraj talijanske karabinjerske i financijske stanice. Talijani su nas gledali s prozora. Jedan je karabinjer izvukao pištolj i s balkona opalio nekoliko metaka u vis kako bi nas uplašio. Veće reakcije s njihove strane nije bilo. Mi smo bili uvjereni da su bili uplašeni, bojali su se starijih mještana. Očito su osjećali da nisu na svom terenu. Ohrabreni ovim uspjehom, češće

smo priređivali slične manifestacije. Bili smo ponosni i sretni, likovali smo što i mi na svoj način izražavamo gnjev prema tuđinskom uljezu.

II.

Kratko nakon dolaska Talijana u Punat je došao prvi automobil. Bio je to vojni kamion koji je dopremio opremu i hranu za vojsku. Mi, masa djece okupljene oko škole na obali, opazili smo da se od Dunata prema Puntu nešto brzo kreće i za sobom diže prašinu. Postalo nam je jasno da je riječ o automobilu o kojem smo čuli priče, ali ga dotad nismo vidjeli. Osim nekih od nas, dotad nismo bili izvan otoka, a to je bio prvi put da u naše mjesto dolazi automobil. Razumljivo je stoga što je to čudo tehnike kod nas djece, a i kod mnogih odraslih koji nisu napuštali otok, izazvalo velik interes. Kad je kamion došao na puntarsku obalu pokraj škole, oko njega se okupila masa djece i odraslih promatrajući ga s interesom i čuđenjem kako se on to kreće bez zaprege. Mi smo djeca zavirivali u svaki njegov dio. Upale su nam u oči gume. Ne znam tko je prvi izvukao džepni nožić i s kotača odrezao komadić gume. Kad je to uspjelo njemu, njegov je primjer slijedila i nekolicina ostalih. Ti su nam komadići gume poslužili u školi jer tada nije bilo gumica za brisanje. Ovdje valja napomenuti da u nižim razredima pučke škole nije ni trebalo gumica jer su učenici pisali na pločicama.

Kako je vrijeme prolazilo, sve smo bolje poznavali talijanske vojnike i sve manje do njih držali. Ismijavali smo ih i gdje god nam se pružila prilika, koristili njihovu nepažnju. Bili smo opsjednuti time da od njih nešto izvučemo i ukrademo. Najviše su nas zanimali oružje i municija. Događalo se da im netko od dječaka digne karabinku (pušku), revolver ili bombu, a najčešće puščanu municiju. Puščanih metaka smo uvijek imali. Do njih smo dolazili na dosta lak način. Za šaku suhih smokava od vojnika bismo dobili pun džep metaka. Ponekad se netko od naših dječaka uvukao u vojarnu i ukrao municiju. Jednom su Vicenco Žic i Frane Žic Franičin usred dana iz vojarne odnijeli karabinku. Frane ju je ugurao u nogavicu, a Vicenco ga je vodio pod ruku kao da ga boli noga, koju je zbog karabinke morao vući ukočenu. Drugom prilikom je Frane Karabaić-Župić vojniku, koji je sjedio na rivi loveći ribu, odnio ručnu bombu koja mu se išuljala iz džepa i kotrljala prema moru. I dok se vojnik snašao, Frane je s bombom pobjegao. S municijom smo pravili vatromete i veselili

se. To nam je u ono vrijeme bila najveća razonoda. Naložili bismo vatru i u nju stavili desetak metaka, a ponekad ručnu bombu i iz zaklona čekali kad će eksplodirati. Ali bilo je i drugih igara s mecima. Najjednostavnija, ali i najraširenija bila je igra bacanje kamena na metak. To se radilo tako što bi se s metka skinulo zrno, a grlo (otvor) čahure zgnječio da se iz nje ne bi prosuo barut. Takvu čahuru, punu baruta, stavili bismo na neku tvrdu podlogu i na nju spustili oveći kamen. Događalo se da raspršeni kamenčići pri eksploziji izranjavaju noge onome koji bi to radio jer smo obično ljeti hodali bosu. Kad god je to vrijeme dopuštalo, velik broj nas nosio je krpene papuče koje su majke šivale jer cipele je trebalo čuvati. Koliko su djeca baratala eksplozivom, pravo je čudo da nije bilo većih nesreća.

Sva nastojanja Talijana da narod približe sebi, pa ni topli obrok i kruh što su školskoj djeci dijelili u Kovačićevu tošu, nisu im pomogla. Naprotiv, mržnja prema njima bivala je sve veća, što su oni osjećali na svakom koraku. No onome što se dogodilo na mesopust 1919. godine sigurno se nisu nadali.

Od starih vremena bio je običaj da se povorka Puntara uz zvuk sopila i pjesmu kreće mjestom noseći mesopusta (čovjeka od slame). Tako je to bilo i toga dana 1919. godine, ali masovnije nego ranijih godina. Bila je to prava manifestacija patriotizma i izraz mržnje prema okupatoru.

Na čelu povorke ponosno su koračali, s visoko uzdignutom hrvatskom zastavom, naši doskorašnji ratnici Frane Žic-Dunižarić i Ivan Žic-Markovičin, jedan od sudionika u pobuni bokokotorskih mornara 1918. godine. Ta je zastava, simbol otpora okupatoru, razigrala srca naših ljudi koji su bili jedinstveni. Razumljivo je što je došlo do događaja koje su zapamtili Puntari, ali i talijanski osvajači.

Do Nove place, gdje je povorka trebala stati i po običaju iza napovidi mesopusta nastaviti ples maškara i ostalih ljudi, Talijani nisu reagirali. No tu, na placi upravo pred crkvom Sv. Roka, povorku je sačekao odred vojnika s nataknutim bajunetama. Jedan je od tih vojnika prišao Ivanu Žicu, koji je nosio zastavu, i pokušao zastavu puškom omotati oko koplja. Naš Frane, ljudeskara pun snage, nije se dvoumio - zgrabio je od Ivana zastavu i povukavši se nekoliko koraka unatrag, svom je snagom kopljem zastave udario talijanskog vojnika u prsa. I dok se vojnik valjao u prašini, nastala je prava gužva. Masa je jurnula na vojnike. Neki su razoružani i izudarani te su se svi razbježali prema svojoj

vojarni. Niz ulice Klančić i Kljepinu, sve dok se nisu zatvorili u vojarnu, za njima je letjelo kamenje. Jednog su vojnika dvojica naših mladića uhvatila, jedan za ruke, drugi za noge, i bacili ga preko zida u oko dva metra duboki Veli vrt.

Nekoliko dana nakon tih događaja neki su naši ljudi uhapšeni i odvedeni u koparski zatvor. Glavni junaci Frane i Ivan, koji su bili na čelu povorke, s još nekim mještanima pobjegli su u Crikvenicu. Ona nije bila okupirana, nego je pripadala Državi SHS. Jedinice talijanske vojske su se nekoliko puta mijenjale. Bili su tu pješadinci, pa bersaljeri, a njih su 13. studenoga 1920. zamijenili arditi. Bila je to neregularna vojska talijanskog pjesnika Gabrielea D'Annunzija, sastavljena od samog ološa spremnog na svaki zločin. Nosili su crne košulje s mrtvačkom glavom i crne dugačke kape s resom koja im je visjela niz leđa. Naši su ljudi tu njihovu kapu zvali „kalcetina“ (čarapa). Arditi su bili pravi pret-hodnici fašista. Često su se opijali i izazivali naše ljude zbog čega je dolazilo do sukoba. S nekima su se i djeca izrugivala. Jedan je bio šepav i neugledan pa su ga Puntari nazvali „Osip Hrahorić“. Bio je rodom iz Rijeke. Često se opijao i pravio kojekakve gluposti pa je postao predmet ismijehivanja, a nerijetko je od naših mladića dobivao i batine. Kad je jednom Hrahorić prošao po Žestiću pokraj naše kuće, ja sam iz džepa izvukao smokvu i bacio je u njega. Kad sam vidio da sam ga pogodio u lice, pobjegao sam i zaključao vrata. Kroz prozor na katu gledao sam kako se vrti i psuje tražeći tko se s njim našalio. Jedne nedjelje, upravo su ljudi polazili na velu misu, pijani Hrahorić je na Klančiću izazivao prolaznike. Ive Orlić Perica (Mustaća) nije to mogao podnijeti pa je izazivača fizički napao.

Obojica su se valjala po zemlji, naizmjenice jašući jedan na drugome. U jednom trenutku Hrahorić je iz džepa izvukao ručnu bombu i njome počeo Orlića udarati po čelu. Da bi spriječili nesreću, neki su ih ljudi razdvojili. Taj sam prizor i ja vidio jer sam tuda išao prema crkvi.

Arditi nisu ostavljali na miru ni svećenike. Tako su 27. prosinca 1920. pošli u franjevački samostan na Košljunu, uhapsili neke fratre i, tražeći oružje, razbili grob Katarine Frankopanske (kćeri Ivana). Krčki svećenici na čelu s biskupom dr. Antunom Mahnićem već su na početku, zajedno s narodom, dali otpor okupatoru, posebno kad se radilo o pokušajima odnarođivanja. Braneći glagoljicu, koja je na otoku Krku sačuvana usprkos nastojanju mnogih osvajača u prošlosti, biskup Mahnić odbijao je zahtjeve talijanskog okupatora da se ona ukine

te u crkvama uvede služba na latinskom jeziku. Biskup Mahnić je 31. prosinca 1918. poslao Mirovnoj konferenciji u Pariz memorandum kojim prosvjeduje protiv tiranije talijanskog okupatora i traži oslobađanje ovih krajeva. Zbog takva njegova držanja Talijani su ga 9. travnja 1919. na prevaru ratnim brodom Esporo odveli u Italiju, gdje je bio konfiniran. U to su vrijeme bili uhapšeni ili pred talijanskim terorom u Jugoslaviju (SHS) pobjegli mnogi svećenici.

III.

Biskup Mahnić se iz konfinacije 6. studenoga 1919. obraća svojim vjernicima i široj javnosti: "Osvanuo je velik dan, a na nebu se ukaza znak s natpisom SHS. Narode moj, u ovom ćeš znaku pobijediti! Hrvati, Srbi, Slovenci! Božja je volja da ostanete na vijeko nerazdruživo ujedinjeni." Kako se u sličnoj situaciji nakon 22 godine ponašao njegov nasljednik biskup Josip Srebrnić, vidjet ćemo.

U noći 29. prosinca 1920. godine arditi su provalili na biskupsko dobro Kanajt s namjerom da ga opljačkaju. Primijetivši to, upravitelj tog dobra Petar Gelzinja (Puntari su ga zvali „Plaši tići“ jer je pucao na ptice kako ne bi pravile štetu u vinogradu) zgrabio je lovačku pušku, opalio i ubio Hrahorića i još jednog njegova kolegu ardita. I on je poslije toga spas našao u Crikvenici.

Bila je sezona berbe i meljave maslina. U Puntu je tada bilo šest uljara (toševa) u kojima se proizvodilo maslinovo ulje koje su ljudi po određenom redu donosili u toš. Tako je na mog djeda došao red u noći sa 29. na 30. prosinca 1920., i to u Kovačičevu tošu na obali. To je bio najveći puntarski toš s dvije garniture pa se tu znalo okupiti dosta ljudi, posebno navečer jer je bilo veoma hladno pa su mladići u grupicama dolazili skratiti vrijeme. Oni su unosili vedrinu i veselu atmosferu. Posebno su ljudi bili veseli kad je bila rodna godina i pune kamenice kao zlato žutog ulja. Ono im je, uz vino, bilo glavni izvor prihoda.

Sve je to privlačilo djecu u toš. S nestrpljenjem su čekali kad će njihova obitelj doći na red za meljavu. Zato smo i mi unuci našem djedu u tošu uvijek rado pomagali. Tamo smo pod vrućim pepelom u peći pekli krumpire i svom ih slašću jeli, umačući ih u tek proizvedeno ulje. Tako je bilo i te noći. Bili smo pri kraju posla, još je bio sumrak, negdje oko 5-6 sati ujutro, kad smo čuli udarce u bubanj i općinskog podvornika (fanta) kako izvikuje obavijest o naredbi ardita da sva vrata i prolazi moraju biti zatvoreni i nitko ne smije izaći na ulicu.

Znači niti mi, sada kad smo gotovi s poslom, ne možemo ponijeti ulje kući. U tošu je nastalo komešanje. Ljudi su se pitali što je to. Jedino je bilo jasno da arđiti nešto spremaju. Neki su ljudi oprezno izvirivali ne bi li nešto primijetili.

U tom iščekivanju, koje nije bilo tako dugo ali je postalo sve napetije, zapazena je neka strka arđita čija je vojarna bila u neposrednoj blizini našeg toša.

Bilo se razdanilo 30. prosinca 1920. kad je primijećeno da arđiti vode Grgu Pajdaša, vlasnika jedrenjaka (kotera) Veronika, i sina mu Grgu, petnaestogodišnjeg dječaka. Među ljudima u tošu zavladała je strepnja. Što li samo namjeravaju arđiti s tim našim mještanima, kamo ih to vode? Zabrinuto smo pratili njihove pokrete. Kad odjednom dvojica Pajdaša u pratnji naoružanih arđita ulaze u čamac i prebacuju se na Veroniku. Dižu sidro i brodom prilaze obali. Za tren je masa arđita prišla sa svojom robom i ukrcala se na brod. Postalo je jasno da je riječ o plovidbi. Brod s arđitima otisnuo se od rive, i to veslajući, jer nije imao motora, a nije bilo ni pogodnog vjetro da bi se moglo razapeti jedro (rondu). Arđiti su napustili Punat!

Brod još nije ni isplovio iz puntarske drage, a već se na obali okupio velik broj ljudi. Brzo se pročulo da su arđiti otišli. Narod je bio veseo, ali istodobno zabrinut za svoje mještane Grgu Pajdaša i sina. Pajdaš ml. mnogo godina kasnije pričao mi je kako su njegova oca i njega arđiti na brodu maltretirali. Veći dio njih bio je pijan. I njihov je zapovjednik bio pijan i u takvom je stanju njegovu ocu izdavao naređenja koja nije bilo moguće izvršiti jer su bila u suprotnosti sa svim pravilima plovidbe. Tražio je, na primjer, da brod usmjeri ravno prema Rijeci, a baš je s one strane zapuhao vjetar. Brodom na jedra je u ovom slučaju trebalo ploviti u cik-cak liniji (burtižat), a on to nije razumio. Zato je zgrabio pušku i uperio je na vlasnika, kapetana broda, prijeteći mu da će ga ubiti. To bi bio i učinio da ga nisu spriječili njegovi podčinjeni koji su se nešto razumjeli u more, a bojali su se i za vlastite živote ako naiđe nevrjeme. Među tim arđitima bio je i jedan rodom iz Krka, zvao se Kovrlica i isticao se u maltretiranju Pajdaša. Negdje na pola puta između Omišlja i Rijeke prišle su im dvije torpiljarke talijanske ratne mornarice i stale svaka uz jedan bok Veronike. Arđiti su po naređenju zapovjednika mornaričkih jedinica prešli na jednu od torpiljarki. Veroniku sa svojom posadom privezali su za drugu torpiljarku i doteglili je u Opatiju. Nakon 14 dana dugih ispitivanja Grga Pajdaš i sin

su oslobođeni te su svojim brodom otplovili za Punat. Za njihove odsutnosti u Puntu su se zbili važni događaji.

Onog dana kad su arditi otplovili iz Punta, jedna druga njihova grupa došla je iz Krka. Uhapsili su sve svećenike i odveli ih u Kanajt, gdje su ih tukli i prisilili da, klečeći pred leševima ardita koje je ubio upravitelj Kanajta, mole Boga za pokoj njihove duše. Nakon toga su sve svećenika zajedno vezali konopom i uz kola s mrtvacima povelu ih u Krk. Tamo su nastavljena maltretiranja i istog su ih dana pustili kući.

IV.

Borba kod Kanajta. Sutradan, 31. prosinca 1920., javila je iz Krka Marica Festinić rođ. Žic, Puntarka, da se arditi iz Krka spremaju u Punat namjera-vajući ga zapaliti. Puntare je ta vijest digla na noge. Okupili su se i formirali odbor koji je izradio plan za otpor neprijatelju. U odbor su ušli Ivan Bonifačić, Franjo Žic-Klačić, općinski načelnik Vicenco Žic i drugi. Kao prvo, upućena je grupa mladića da izvikivanjem pozovu mještane koji posjeduju oružje da ga donesu u bivšu karabinjersku vojarnu, gdje je smješteno zapovjedništvo. Za zapovjednika izabran je iskusan ratnik Ivan Bonifačić. Svi koji su imali bilo kakvo oružje pozivu su se već istog dana odazvali. Prikupljeno je oko 30 što lovačkih što vojničkih pušaka, još više revolvera i bombi koje su ljudi donijeli iz rata. Oni koji nisu imali vatrenog oružja naoružali su se hladnim oružjem - sjekirama, rankunima, noževima, vilama i drugim. Kako je to onda izgledalo, opisao je Anton Mrakovčić-Pijin, zidarski radnik i sam sudionik tih događaja:

„Na zadnji dan devetstodvajsete,
sav se narod skupljaše u čete.
Svak se hvata svojega gevera
Handgranate, svitla revolvera,
a ostali sjekire i kose,
ratni alat na bojište nose.“

Organizirana je, dakle, puntarska vojska. Tog dana u poslijepodnevnom satima krenula je iz Krka u Punat grupa ardita dobro naoružana pješadijskim oružjem i jednim topom koji su postavili na Dunatu. U isto vrijeme krčki su

talijanaši preko Prnibe došli na Sv. Mikul s kantama benzina kojim bi zapalili Punat. Otud su se čuli povici "Eviva Italia", "Morte ai Croati", no Puntari su bili spremni. Prvi koji je u Puntu izašao naoružan puškom (Malincher) koju je donio iz rata bio je Vicenco Žic. On je postavljen za promatrača na Žužinoj dragi. S njegovim sinom Klementom bio sam nerazdvojan prijatelj. Nas smo dvojica Vicenca pratili u stopu otkad je izašao s puškom iz kuće pa sve dok nije došao na određeno mjesto kod sadašnjeg brodogradilišta.

Bilo je lijepo vrijeme, bonaca. Spustila se sumaglica, ali ne takva da se ne bi i na većoj udaljenosti vidio čovjeka. Bilo je oko 16 sati kad su se baš na samom uglu Puntice pojavila četiri ardita. Vjerojatno je to bila patrola, koja je radi izviđanja krenula prema Puntu. Čim ih je spazio, Vicenco je zauzeo položaj, naslonio pušku na gromaču vrta iza kamenoga križa koji je tada stajao na tome mjestu i ispalio nekoliko hitaca. Jednog je ardita oborio, ostali su ga zgrabili te se povukli. Ovim hicima Vicenca Žica počeo je ustanak Puntara protiv tuđinskog osvajača.

Izvršen je raspored naoružanih grupa koje su zauzele položaje u klancu pred Kanajtom i u obližnjim maslinjacima. Svima nesposobnim za borbu (stari, žene i djeca) naređeno je oglasom, koji su po mjestu izvikivali za to određeni mladići, da napuste domove i idu u Velu Dragu, a oni koji to ne mogu, neka ne izlaze iz kuće. Objavljen je znak raspoznavanja kako bi se domaći ljudi mogli noću međusobno prepoznati. Lozinka je bila „Kalcetina“, a odziv „Mušket“ (puška). Lozinka je uzeta po crnoj dugačkoj kapi koju su nosili arditi, a naši su je ljudi zvali „kalcetina“ (čarapa). Nekim ženama, koje su primale talijanske vojnike, zabranjen je izlazak, a pred kućom im je postavljena straža. Sve prema vojnim propisima jer je ratno stanje. Kolona ardita je oprezno, s puškama na gotovs, prilazila Puntu, ali je kod „štraduna“ (puta za Kanajt) stala. Pokolebala se i, umjesto u Punat, skrenula u Kanajt. Vjerojatno zato da se malo okrijepi pa da tek onda krene na Punat. Oni nisu znali da su dan ranije, nakon što su arditi sa svećenicima i svojim mrtvim kolegama iz Kanajta pošli u Krk, mnogi Puntari, odrasli i djeca, iz tog biskupskog dobra izvukli što god se dalo. No za ardite je ostalo još dosta toga, naročito vina na koje su oni navalili. Kad su poprilično popili i bili zagrijani, netko je od naših boraca prelazeći preko gromače srušio nekoliko kamena. To je bilo dovoljno za uzbunu ardita. Nasumce, jer se u mraku nije vidjelo, otvorili su puščanu i mitraljesku vatru. Tada su i Puntari

raspalili svim raspoloživim oružjem. Oni su bili u prednosti i precizniji jer su znali gdje se neprijatelj nalazi. Osim toga, arditi su bili toliko neoprezni da su imali poneku upaljenu svjetiljku. To je našima, u onom mraku, bio dobar orijentir. Razvio se pravi rat. Pucnjava je trajala nekoliko sati, do pred zoru. Talijani su iz Dunata na Punat raspalili i svojim topom, ali nisu nanijeli veće štete. Te noći u Puntu nije bilo spavanja. Sve je bilo napeto, puno iščekivanja kako će se sve završiti. Moji su odlučili da se ne mičemo iz kuće. Polijegali smo po podu, bojeći se da neko zrno ne zaluta kroz prozor ili vrata u našu kuću.

Bitka je završena pobjedom puntarskih boraca. Talijani su se neslavno povukli u Krk. Sutradan je u Kanajtu pronađeno krvi. Nije utvrđeno je li bilo i mrtvih, a ranjenih je bilo među arditima. Među našima, za pravo čudo, nije bilo žrtava. Bila je samo neka slomljena noga i ogrebotina jer nije bilo lako kretati se u mraku po onom kamenjaru i preskakati gromače.

I u drugim mjestima otoka Krka narod je pružao otpor okupatoru. U Baški je, na primjer, na Božić 1920. godine razjareni narod pred crkvom napao ardite koji su od župnika tražili da misu služi na latinskom jeziku, a ne na glagoljici. U tučnjavi koja je nastala poginuo je jedan ardit, nakon čega su arditi po mjestu pucali na ljude te ubili jednog čovjeka i dvije žene.

Dana 6. siječnja 1921. godine 30 ardita pokušalo je ući u Dobrinj, ali je narod pružio otpor i prisilio ih da se vrate u Krk, i to bez jednog svog oficira, koga su Dobrinjci zarobili. To je bio i posljednji pokušaj ardita, zbijenih u gradu Krku, da prodru u neko drugo mjesto otoka, koji je za njih tako neslavno završio. Definitivno su napustili naš otok 9. siječnja 1921. godine. Zamijenila ih je, ali ne za dugo, regularna talijanska vojska.

V.

„**Puntarska republika**“. Poslije bitke u Kanajtu Puntari su se još bolje organizirali i učvrstili svoju narodnu vlast. Disciplina narodnih vojnika bila je na visini. Straže su postavljene na svim prilazima Puntu, a po mjestu su obilazile patrole. Tih su dana zarobljena dva ardita: jedan kod Kanajta, a drugi na Susi. Oni su čuvani pod jakom stražom kako bi mogli poslužiti kao zamjena za neke Puntare koje su Talijani prije bitke zatvorili i držali u krčkom zatvoru. Nekoliko dana vođeni su pregovori za tu zamjenu. Sporazum je postignut i zamjena je izvršena na pola puta između Žužine drage i Puntice. Tijekom

obavljanja zamjene naši su vojnici iz maslinjaka držali na nišanu talijanskoga zapovjednika iz Krka i njegove pratioce koji su doveli naše ljude iz krčkog zatvora. Službeni predstavnik iz Punta pri izvršenju zamjene bio je predsjednik Općinskog narodnog vijeća Franjo Žic-Klačić s naoružanom pratnjom koja je vodila zarobljene ardite. Dok je trajao službeni ceremonijal razmjene, Franjo Žic skrenuo je pozornost talijanskom zapovjedniku na to da ne pokušava doći u Punat sa svojom vojskom jer bi to dovelo do teških posljedica. Pritom je pokazao prema Žestiću, gdje se nalazila velika grupa muškaraca, i rekao da ima nekoliko stotina naoružanih ljudi koji su, bude li trebalo, spremni stupiti u akciju. Među ljudima o kojima je predsjednik govorio bilo ih je zaista dosta naoružanih puškama, ali je bilo i onih koji su o ramenu umjesto puške držali kolac. Iz udaljenosti je izgledalo kao da su to sve zaista puške.

Nekoliko dana nakon toga iz Crikvenice je na Krk prebačena veća količina oružja i municije koje su Puntari na mulama iz Vinca prenijeli u Punat. Radi pružanja pomoći na Krk je tada došao major jugoslavenske vojske Mihajlović s još dva oficira. Sama činjenica da je uspostavljena veza s jugoslavenskom vojskom ulijevala je našim ljudima snagu i nadu u skoro oslobođenje od tuđinskog okupatora. Svi su oni bili složni i jedinstveni. Ranije razmirice između Susedića i Jegera ostavljene su po strani. Za svaki slučaj, patrole narodne straže, naoružane štapovima, obilazile su plesove u vrijeme mesopusnih dana. Tada je obično među antagonističkim grupama često pod utjecajem alkohola dolazilo do razmirica, pa i do fizičkih obračuna. Tada su svi žandari i policajci imali posla. Međutim, narodna straža nije ni u tim ludim mesopusnim danima trebala intervenirati, što je još jedan dokaz jedinstva naših ljudi.

Rapalskim ugovorom potpisanim 8. prosinca 1920. godine otok Krk je, kao što se to i očekivalo, pripojen Kraljevini SHS. Sada se s još većim nestrpljenjem očekivala uspostava vlasti nove države i dolazak njezinih službenih organa. Nekoliko je puta to bilo određeno i odgađano. Puntari su pravili slavoluke i opet ih skidali jer se zelenilo osušilo.

Narodna se vlast u Puntu učvrstila bez ikakvih smetnji Talijana koji su se nalazili u Krku pa je budnost ponekad popuštala. Ljudi su se osjećali sigurno u očekivanju dana pripojenja svojoj domovini. Međutim, trebalo je raditi da bi se živjelo pa se lijepo vrijeme koristilo za obradu zemlje. Jednog tako lijepog dana, kad su u Puntu ostali samo starci, žene i djeca, došla je iz Krka grupa

Talijana predvođena tamošnjim talijanašima. Porušili su slavoluke podignute u čast onima koje je naš narod s nestrpljenjem očekivao i pobjegli u Krk. Dok su obavljali taj, za njih slavan pothvat, oko njih su se okupile žene i djeca koji su se izrugivali s njima. Posebno se u tome istaknula Uliva Ragužin-Barićeva. Podigla je suknju (kamižot), okrenula prema Talijanima stražnjicu i po njoj udarala rukom. Nakon tog događaja Puntari su postali budniji. Ovakvo stanje vlasti u rukama naroda trajalo je dvadesetak dana, kad je došla regularna talijanska vojska - Bersaglieri. Nakon dva mjeseca su i Bersaglieri napustili Puntat, a narod je ponovno uspostavio vlast s kojom je dočekao predstavnike vojnih i civilnih vlasti Države SHS.

VI.

Oslobođenje otoka Krka. Nije lako opisati kako je narod otoka Krka dočekao tako željno očekivani dan svoga oslobođenja od tuđinskog okupatora i pripojenje matici zemlji. Bilo je to 25. travnja 1921. godine, kad je na Buku doplovio parobrod Sloboda pod hrvatskom zastavom. To je za naše ljude bio dan pun veselja i slavlja. Naravno, nitko nije ni pomišljao tog dana nešto raditi, osim onih koji su po prirodi posla to morali. Sve što je moglo hodati, staro i mlado, pojavilo se na obali i u povorci krenulo na Buku, jer parobrod nije mogao ući u puntarsku dragu, dočekati braću Jugoslavene. Školska djeca, uz pratnju učitelja, u dugoj koloni s hrvatskim zastavicama bila su na čelu kolone. U špaliru koji se formirao oduševljeno su, mašući zastavicama, pozdravljali žandare i finance te službene organe naše nove države koji su prvi put stupali na tlo našeg otoka. Nakon izlaska s broda puntarske su ih djevojke okitile cvijećem i tako su uz oduševljene ovacije krenuli prema Puntu. Za njima je išao sav narod sa svojim civilnim i vojnim predstavnicima, uz poklike novoj državi i rodoljubne pjesme. Narodno se veselje na obali nastavilo do kasno u noć.

Nekoliko dana kasnije, u znak zahvalnosti Bogu na postignutom oslobođenju, na obali pred školskom zgradom održana je misa i „Te Deum“.

Ivan GALJANIĆ

Croatian patriots chase away Arditi units on New Year's Eve 1921

(ed. Marija GALJANIĆ)

Summary

A part of the manuscript from Ivan Galjanić (Punat, 1908 – Zagreb, 2007), concerning the Italian occupation of the island and the expulsion of Arditi from Punat on New Year's Eve 1921, is printed in the present chapter as *Materials for the history of the Krk island*. It is indeed a remarkable testimony to one of the hardest periods of the island's past. The text was prepared for print by the deceased's daughter Marija Galjanić, MD.

Keywords: Krk island, WWI, irredentism, Croatian patriotism.

U ovom poglavlju objavljuje se kao *Građa za povijest otoka Krka* dio rukopisa Ivana Galjanića (Punat, 1908. – Zagreb, 2007.) o talijanskoj okupaciji otoka Krka i o tome kako su Puntari otjerali ardite iz Punta za Novu godinu 1921. Riječ je o zanimljivom svjedočanstvu na jedno od najtežih razdoblja u krčkoj povijesti. Tekst je za objavu priredila kći pok. Ivana, dr. med. Marija Galjanić.

Uredništvo